Збройні конфлікти спричиняють непропорційний вплив на представників різних вікових груп[1]: бойові дії та окупація супроводжуються порушенням прав та свобод дитини, серед яких право на життя, на безпеку в умовах бойових дій та війни, на освіту, на здоров'я та розвиток особистості, право бути із сім'єю, а також право на турботу і захист з боку держави.

Резолюціями Ради Безпеки ООН 1261 (1999), 1882 (2009), 1998 (2011) та 2225 (2015) на міжнародному рівні було визначено **■ість серйозних пору■ень проти дітей у рамках збройного конфлікту.** Згідно з Кримінальним кодексом України та Римським статутом МКС ці діяння мають ознаки відразу кількох міжнародних злочинів.

1.1. Вбивства та каліцтва

Відповідно до статті 6 Конвенції про права дитини кожен неповнолітній має невід'ємне право на життя, і держави повинні забезпечити, наскільки це можливо, виживання та здоровий розвиток дитини[2]. Стаття 3, спільна для чотирьох Женевських конвенцій, забороняє насилля над життям і особистістю дитини, зокрема всі види вбивств, завдання каліцтва, жорстоке поводження й тортури[3]. Міжнародне гуманітарне право зобов'язує сторони збройного конфлікту розрізняти військові та цивільні цілі, а цивільне населення, до якого належать неповнолітні, має бути захищене від наслідків ведення бойових дій. Дані обов'язки мають звичаєвий характер. Вони є основою ключового принципу законів і звичаїв ведення війни — принципу розрізнення.

Міжнародне гуманітарне право також вимагає, щоб кожна сторона конфлікту вжила всіх можливих запобіжних заходів щодо вибору засобів та методів ведення воєнних дій для уникнення випадкової загибелі або поранення цивільного населення, зокрема дітей[4].

Водночас Російська Федерація послідовно чинить непропорційні та невибіркові напади, обстріли цивільної критичної інфраструктури, захищених об'єктів, як-от лікарень, шкіл, від чого здебільшого страждає цивільне населення і що стає причиною загибелі та каліцтва населення, зокрема дітей. У Звіті Московського механізму ОБСЄ, який охоплював можливі воєнні злочини, злочини проти людяності та порушення прав людини за період з 24 лютого по 1 квітня 2022 року, експерти зробили висновок про наявність явних патернів порушення МГП російськими військами під час ведення бойових дій, що стосується принципів розрізнення, пропорційності та належної обачності у ході нападів, зокрема на об'єкти під особливою охороною, що зумовило зростання кількості загиблих чи поранених цивільних осіб[5]. Це також було зазначено у звіті, оприлюдненому 16 березня 2023 року Незалежною міжнародною комісією ООН з розслідування порушень в Україні[6].

За даними Офісу Генерального прокурора внаслідок повномасштабного вторгнення РФ станом на 25 квітня 2023 року загинуло 470 дітей, 949 отримали поранення різного ступеня тяжкості. Найбільше постраждало дітей у Донецькій (452), Харківській (275), Київській (127), Херсонській (94), Запорізькій (89), Миколаївській (86), Чернігівській (68), Луганській (66) та Дніпропетровській (66) областях. Зазначені дані не можна вважати остаточними, оскільки триває робота зі встановлення фактів вчинення злочинів у місцях активних бойових дій, на тимчасово окупованих і деокупованих територіях України. Втім, за майже 14 місяців з початку широкомасштабної збройної агресії проти України загинуло вчетверо більше дітей,

Phoca PDF

ніж за попередні дев'ять років з початку збройної агресії РФ у 2014 році, окупації Кримського півострова та частини територій Донецької та Луганської областей[7].

На грудень 2022 року на деокупованих територіях Миколаївської, Донецької, Херсонської і Харківської областей виявлено тіла 1116 цивільних осіб, з них 31 — діти[8]. На окупованих територіях встановлені випадки свавільних страт цивільних осіб, зокрема і дитини 14 років[9].

На деокупованих територіях Херсонщини також було виявлено 10 катівень, в самому Херсоні — 4. При цьому в одній з катівень була окрема камера, де тримали дітей. За свідченнями людей, які там перебували, вони знали, що поруч з ними є неповнолітні у так званій «дитячій камері». Дітям давали воду через день, фактично не давали їжі. Використовували психологічний тиск, розказували, що батьки від них відмовилися, що вони вже не повернуться[10].

Так, під час відвідин Уповноваженим катівень, знайдених на звільнених територіях Херсонщини, було отримано свідчення про те, що в катівнях перебували й діти. Офіс Омбудсмена отримав свідчення 14-річного хлопця, який провів у такій катівні в будівлі Херсонського апеляційного суду 10 днів.

Хлопець разом зі своїм дядьком хотів подивитися та сфотографувати розбиту техніку окупантів, проте до них підійшло четверо російських військових і, побачивши, що вони роблять фото, звинуватили їх у здачі російських позицій українським військовим. Хлопця разом із дядьком зв'язали та кинули до машини і відвезли до Херсону. Зі слів хлопця, він чотири дні нічого не їв. Їжу приносили, але не йому. На п'ятий день він отримав дві ложки гречки і дві ложки макаронів. Після того його годували один раз на день. Також хлопець розповів про те, що його залякували кримінальною відповідальністю за зроблені фото. Дитина чула звуки і бачила наслідки катувань.

За інформацією Міністерство охорони здоров'я України, станом на 2 січня 2023 року із загальної кількості постраждалих дітей 843 отримали мінно-вибухові та вогнепальні травми. Серед постраждалих дітей зафіксовано 28 випадків ампутацій на різних рівнях верхніх та нижніх кінцівок, що становить 3 % від загальної кількості постраждалих дітей. 4 дитини з ампутацією померли, 17 дітей потребують протезування верхніх та нижніх кінцівок.

У багатьох містах діти не можуть отримати належну медичну допомогу за місцем проживання через постійні обстріли з боку РФ та системне руйнування критичної інфраструктури (детальніше про це далі). Тому батьки з дітьми змушені переїжджати або виїжджати за межі України в пошуках належного медичного лікування, протезування та реабілітації.

1.2. Вербування дітей до збройних сил супротивника й використання у бойових діях

Міжнародне право категорично забороняє вербувати або використовувати дітей віком до 15

Phoca PDF

років як солдатів або допускати їх до участі у бойових діях. Дана норма має звичаєвий характер[11]. Призов на військову службу та мобілізація дітей, які не досягли 15-річного віку, або їх використання для ведення бойових дій є воєнним злочином відповідно до статті 8 (2) (b) (xxvi) Римського статуту МКС[12]. Як Україна, так і Російська Федерація, ратифікувавши Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, взяли на себе зобов'язання вжити всіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 18-річного віку, не брали прямої участі у збройному конфлікті[13].

Згідно з даними правоохоронних органів України РФ залучає неповнолітніх до участі в збройному конфлікті у ролі шпигунів та коректувальників обстрілів[14], а також до кампанії примусової мобілізації українських громадян на тимчасово окупованих територіях[15]. Для вербування дітей використовується низка інструментів: від відеоігор до мілітаризації освіти, відпочинку у воєнно-патріотичних таборах, членства в «Юнармії» та інших військово-патріотичних рухах. Окрім того, за словами заступниці Генерального прокурора Вікторії Литвинової, зафіксовано факти спонукання дітей до участі в збройному конфлікті, а саме: облаштування блокпостів, використання як шпигунів, вербування російськими військовими[16]. Зокрема, за даними Єдиного реєстру досудових розслідувань, з початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України зареєстровано 5 кримінальних проваджень, у яких розслідуються факти використання неповнолітніх у збройному конфлікті через залучення до збору інформації про переміщення або розміщення Збройних Сил України, а також до забезпечення життєдіяльності військовослужбовців країни-агресора та облаштування споруд військового призначення, факти примусового видавання паспортів РФ незаконно переміщеним з Херсонської області до АР Крим неповнолітнім та залучення їх до військових навчань.

1.3. Зґвалтування та інші форми сексуального насильства

Стаття 3, спільна для чотирьох Женевських конвенцій, вимагає гуманного поводження з усіма цивільними особами, зокрема дітьми, забороняючи зґвалтування та сексуальне насильство[17]. Стаття 77 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій передбачає, що діти користуються особливою повагою, і їм забезпечується захист від будь-якого роду непристойних посягань[18]. Дана норма має звичаєвий характер[19]. Зґвалтування, сексуальне насильство та експлуатація дітей заборонені низкою міжнародних та регіональних договорів[20]. Більше того, Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії адаптував підхід, згідно з яким зґвалтування визнано також катуванням та категорично заборонено[21].

Сексуальне та гендерно обумовлене насильство може бути кваліфіковане як воєнний злочин (стаття 8 (2) (b) (xxii)), злочин проти людяності (стаття 7 (1) (g)) та геноцид (стаття 6 (b)), за які винні особи мають нести індивідуальну кримінальну відповідальність за міжнародним правом[22].

Phoca PDF

Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні встановила, що сексуальне насильство, рівнозначне тортурам, та погрози застосування такого насильства були суттєвими аспектами катувань, застосованих російською владою[23]. Експерти також підкреслили, що членів сім'ї, зокрема дітей, іноді змушували бути свідками цих злочинів, що співмірно тортурам[24].

За інформацією Офісу Генерального прокурора, станом на 11 травня 2023 року зафіксовано факти сексуального насильства стосовно 12 дівчат та 1 хлопця віком від 6 до 17 років, зокрема: спроба зґвалтування хлопця 10 років у Херсонській області, вчинено зґвалтування сімох дівчат віком від 15 до 17 років, однієї дівчини віком 6 років, на території Київської, Миколаївської та Херсонської областей, спроби зґвалтування стосовно трьох дівчат віком від 15 до 17 років на території Донецької та Чернігівської областей. Крім того, двоє дівчат 10 та 16 років стали свідками сексуального насильства на території Київської та Херсонської областей.

1.4. Викрадення

Міжнародне гуманітарне право та міжнародне право прав людини забороняють викрадення та свавільне позбавлення дітей волі. Згідно зі статтею 3, спільною для чотирьох Женевських конвенцій, захоплення заручників є порушенням законів та звичаїв ведення війни. Стаття 49 Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни забороняє незаконні депортації та примусове переміщення цивільного населення, зокрема дітей, із окупованої території[25]. Такі діяння мають ознаки воєнного злочину та злочину проти людяності згідно зі статтями 7 (1) (d), 8 (2) (a) (vii), 8 (2) (b) (viii) Римського статуту[26]. Діяння, які можуть супроводжувати викрадення дитини у ході збройного конфлікту, посилюють масштаб порушення, це зокрема сексуальне та гендерно обумовлене насильство, вербування та примусова мобілізація.

Неповнолітніх можна затримувати лише згідно з нагальною військовою необхідністю. Якщо дитина затримана, з нею завжди повинні поводитись гуманно, попереджуючи катування чи жорстоке поводження[27]. Згідно зі статтею 49 Женевської конвенції про захист прав цивільного населення під час війни, тимчасове переміщення дітей дозволене виключно для гарантування їхньої безпеки або через особливо вагомі причини військового характеру. При цьому стаття 77 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій забороняє вивезення дітей на територію іноземної держави, за винятком випадків, коли йдеться про тимчасову евакуацію, необхідну з невідкладних причин, пов'язану зі станом здоров'я чи лікуванням дітей або з їхньою безпекою. У разі такої евакуації вимагається отримання письмової згоди законного представника неповнолітнього за погодженням з державою, громадяни якої евакуюються. Для полегшення возз'єднання родин з евакуйованими дітьми приймальна сторона надсилає у Центральне довідкове агентство Міжнародного комітету Червоного Хреста детальну інформаційну картку на кожного неповнолітнього[28]. Беручи до уваги можливе зловживання сторонами збройного конфлікту положенням про евакуацію, експерти

Phoca PDF

Московського механізму підкреслили: «…Основний підхід міжнародного гуманітарного права полягає не в евакуації цивільного населення, щоб дозволити військовим безперешкодно вести бойові дії, а в тому, щоб зобов'язати військових вести бойові дії з урахуванням присутності цивільного населення»[29].

Згідно з даними державного порталу «Діти війни» станом на 25 квітня 2023 року було ідентифіковано 19 393 депортованих дітей, 361 дитину вдалося повернути в Україну[30]. Згідно з оприлюдненими РФ даними, на територію РФ було переміщено до 744 тисяч українських дітей[31]. Серед них більшість була вивезена із одним із законних представників, проте частина — сироти, а також діти, позбавлені батьківського піклування або діти без супроводу з інших створених Росією причин (вбивства батьків, розлучення з батьками, відпочинок у таборах, диспансеризація[32] тощо). Перебування дітей було зафіксовано в 57 регіонах РФ[33], у 16 регіонах — щонайменше 380 дітей стали жертвами насильницького передавання до російських родин[34][35]. Зафіксовані також випадки викрадення дітей російськими військовими на тимчасово окупованих територіях для залякування, тиску на родичів, збору розвідувальних даних.

1.5. Напади на ■коли та лікарні

Школи та лікарні є цивільними об'єктами, які піклуються про потреби дітей і можуть надавати притулок. Навмисні атаки на освітні або медичні установи — серйозне порушення Женевських конвенцій та воєнний злочин відповідно до статті 8 (2) (b) (ix) Римського статуту[36]. У разі сумнівів у контексті розрізнення завжди передбачається, що школи та лікарні залишаються цивільними об'єктами, захищеним від нападу[37].

Згідно зі статтями 24 та 28 Конвенції про права дитини неповнолітні мають право на освіту та на найвищий досяжний рівень фізичного й психічного здоров'я. У разі збройного конфлікту держави зобов'язані докладати найбільших зусиль задля забезпечення згаданих прав[38].

За час війни 3198 заклади освіти постраждали від бомбардувань та обстрілів, 286 з них зруйновано повністю[39]. Згідно з інформацією Міністерства освіти і науки України на запит Уповноваженого, з початку збройної агресії РФ було зруйновано 127 закладів дошкільної освіти та пошкоджено 940; зруйновано 211 закладів загальної середньої освіти та пошкоджено 1327. Найбільше таких установ на території Донецької, Харківської, Миколаївської, Київської та Луганської областей. Також зазнали пошкоджень і руйнувань 22 будівлі закладів для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування (центри соціально-психологічної реабілітації дітей, центри соціальної підтримки дітей та сімей, дитячі будинки-інтернати, будинки дитини тощо), зокрема 6 із них у Донецькій області[40]. Згідно з інформацією, наданою на запит Уповноваженого, прокуратура станом на 21.03.2023 року за фактами пошкодження (2688) та руйнування (438) закладів освіти внаслідок масованих бомбардувань та обстрілів проводить досудове розслідування у 1642 кримінальних

Phoca PDF

провадженнях. Так, за вказаною категорією проваджень триває досудове розслідування у Вінницькій (1), Дніпропетровській (104), Донецькій (520), Житомирській (29), Запорізькій (148), Київській (79), Кіровоградській (1), Луганській (86), Миколаївській (70), Одеській (4), Полтавській (2), Сумській (68), Харківській (224), Херсонській (246), Чернігівській (32) областях та у місті Києві (28).

Враховуючи загрозу обстрілів закладів освіти, навчальний процес у закладах переривається через необхідність прямувати до укриттів під час оголошення повітряної тривоги. Альтернативний спосіб ведення навчального процесу дистанційно також додає проблем: відсутність у частини дітей доступу до технологій, підключення до інтернету та електроенергії внаслідок обстрілів енергетичної інфраструктури або ж внутрішнього переміщення і неможливості обладнати простір для навчання в новому місці проживання означає, що багато учнів не мають доступу до освіти. Через цілеспрямований напад РФ на об'єкти енергетичної інфраструктури протягом жовтня 2022 року — січня 2023 року Україна не могла гарантувати повною мірою право на освіту для майже 4 мільйонів дітей[41].

Крім того, пошкоджень зазнали 1218 об'єктів медичних закладів, з яких 173 знищені повністю. Найбільше знищених та пошкоджених установ на території Харківської, Донецької, Миколаївської та Київської областей[42].

За рік війни в Україні постраждали 1206 об'єктів медичної інфраструктури (з них 1035 об'єктів пошкоджено та ще 171 об'єкт зруйновано без можливості подальшого відновлення)[43]. Майже 70 % усіх атак на заклади охорони здоров'я у світі у 2022 році припали на Україну[44]. У 10 областях 48 лікарень були обстріляні кілька разів, що підкреслює не лише невибірковий характер атак, а й можливість того, що удари мали навмисний характер. Наприклад, Сєвєродонецька міська багатопрофільна лікарня в Луганській області зазнала щонайменше 10 атак з березня до травня 2022 року. В одну з лікарень Харківської області влучили п'ять разів, в іншу — чотири[45]. За даними ВООЗ, майже половина медичних закладів на сході та півдні України в Донецькій, Запорізькій, Миколаївській та Харківській областях частково або повністю не функціонують[46].

9 березня 2022 року російська сторона напала на пологовий будинок та дитячу лікарню у Маріуполі. Внаслідок атаки заклад зазнав суттєвих руйнувань, поранення отримали 17 людей — породіль та медичних працівників. Троє осіб загинули, серед них була й дитина[47]. Враховуючи очевидні ознаки того, що медичний заклад діяв та виконував свою основну функцію, а також публічні заяви представників РФ щодо нападу, обстріл пологового будинку та дитячої лікарні в Маріуполі є воєнним злочином[48].

Разом із загальною складною ситуацією у сфері охорони здоров'я, зумовленою повномасштабним вторгненням, це мало вплив і на процеси вакцинації населення, зокрема дітей. За підсумками 2022 року рівень охоплення щепленнями в Україні залишається нижчим за рекомендований Всесвітньою організацією охорони здоров'я[49]. Крім того, через переміщення, стрес, хвороби не лише порушується графік щеплень, а й губляться медичні документи, які підтверджують щеплення, часто відсутня інформація про потребу в щепленнях, бо втрачений зв'язок із сімейними лікарями.

Phoca PDF

1.6. Відмова в доступі до гуманітарної допомоги

Росія як окупаційна держава зобов'язана надати дітям, що перебувають під її ефективним контролем, можливість відвідувати навчальні заклади, забезпечити нормальний стан функціонування медичних закладів та підтримку громадського порядку за допомогою місцевих поліцейських сил. Росія повинна сприяти належному функціонуванню на окупованій території закладів, відповідальних за піклування про дітей. Вона зобов'язана забезпечувати постачання харчових продуктів та медикаментів населенню на окупованих територіях, а за необхідності — дозволити третім сторонам надати гуманітарну допомогу. Проте, Росія систематично відмовляється надавати доступ до тимчасово окупованих територій України міжнародним організаціям[50].

Починаючи з 24 лютого 2022 року російські військові послідовно перешкоджають роботі гуманітарних коридорів: розстрілюють об'єкти з написом «Діти», не погоджуються з евакуацією або порушують режим евакуації цивільного населення[51], не надають доступ до окупованих територій гуманітарним вантажам (їжа, вода та медикаменти)[52].

Діти на окупованих територіях також мають обмежений доступ до медикаментів, а часто і до їжі та питної води, і це зумовлене відмовою РФ допускати на ці території гуманітарні конвої[53]. В Маріуполі був зафіксований випадок смерті дитини від зневоднення[54].

Серед задокументованих злочинів військових армії РФ щодо дітей виявлено непоодинокі факти загибелі та поранення дітей під час спроби евакуації, зокрема з Київщини, Харківщини тощо. Російські військові відкривали вогонь по автомобілях, що були позначені написами «діти» та під час евакуації рухались із білими прапорами[55].

В умовах необхідності евакуації РФ не надавала можливості безпечно виїхати з окупованих територій на територію, підконтрольну Уряду України. За інформацією Координаційного центру під управлінням керівника Донецької обласної військово-цивільної адміністрації Павла Кириленка 5 березня 2022 року мала відбутися евакуація мирного населення міста Маріуполя. Однак через те, що російська сторона не дотримала режиму тиші і продовжила обстріл як самого Маріуполя, так і його околиць, задля безпеки евакуація населення не відбулася[56]. РФ систематично відмовлялася від організації евакуаційних коридорів з Херсонської і Запорізької областей[57]. В єдиному пункті пропуску з окупованих територій на територію, підконтрольну Уряду України, у місті Василівка Запорізької області російська сторона штучно створювала черги[58], в яких люди, що бажають евакуюватися, змушені були стояти кілька днів, зокрема під обстрілами. Через умови очікування в черзі загинуло чотири людини[59]. Крім того, 31 серпня 2022 року російські окупанти обстріляли з мінометів евакуаційну колону у Василівці Запорізької області. Так, військові РФ пустили людей за маршрутом без перевірки, заховавшись у цей час у безпечне місце[60]. Із січня 2023 року цей пункт пропуску заблокований[61].

Phoca PDF

Неможливість евакуюватися з окупованих територій також зумовлена постійними обстрілами цивільних автомобілів та гуманітарних коридорів. Незалежна міжнародна комісія ООН з розслідування порушень в Україні встановила повторюваність випадків обстрілу цивільних під час спроб виїзду, внаслідок чого загинули діти[62].

Зокрема, в Київській області російські військові обстріляли автомобіль із сім'єю, яка намагалася виїхати з району бойових дій. Мати з батьком, а також 18-річний син подружжя загинули. 5-річну дівчинку із кульовим пораненням в голову окупанти вивезли до Білорусі[63].

Упродовж 5–6 березня 2022 року російські військові розстріляли 10 цивільних автомобілів на Київщині. Місцеві мешканці разом із маленькими дітьми намагалися втекти з Ірпеня, але стали мішенню військових РФ. Внаслідок розстрілів 9 людей загинули, ще 12 отримали поранення[64].

8 квітня 2022 року збройні сили РФ нанесли ракетні удари по залізничному вокзалу Краматорська. На той момент на вокзалі йшла попередньо оголошена евакуація цивільного населення — вокзал Краматорська був найбільшим евакуаційним пунктом для жителів Донеччини, Луганщини та деяких районів Харківщини. Внаслідок обстрілу вокзалу, де перебували майже 4000 цивільних осіб, серед яких більшість — жінки та діти[65], загинула 61 людина, 121 було поранено[66]. Серед загиблих — 9 дітей[67].

1 Children affected by armed conflict and violence, 15 July 2022. Режим доступу: https://www.ohchr.org/en/speeches/2022/07/children-affected-armed-conflict-and-violence

2 Конвенція ООН про права дитини. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

3 Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

4 Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми (переклад Антон Льовін, Ольга Поєдинок, Лідія Сивко). Режим доступу: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/ukr-irrc_857_henckaerts.pdf

5 Звіт про порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, вчинені в Україні починаючи з 24 лютого 2022 року, Московський механізм людського виміру Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). Режим доступу: https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf?fbclid=IwAR2Jw3UO7kP5-kRUs62x5a_PgT5pMRtygl_Emb2uHPDVvzqICQJEGz4ZF3g

6 Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the Human Rights

Phoca PDF

Council (A/HRC/52/62). Режим доступу: https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicihr-ukraine/index

7 Аналітичний огляд «"Шість+" серйозних порушень проти дітей: виклики та наслідки 9 місяців російсько-української війни 2022» / В. Потапова. — Київ: ЦГП «Альменда», 2022. — 74 с. Режим доступу: https://almenda.org/wp-content/uploads/2022/12/6-plus-seryoznykh-porushen-proty-ditey-9-misyatsiv_Almenda.pdf

8 На деокупованих територіях чотирьох областей виявили вже понад 1,1 тисячі тіл загиблих, 29 грудня 2022 року. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3643176-na-deokupovanih-teritoriah-cotiroh-oblastej-viavili-vze-ponad-11-tisaci-til-zagiblih.html

9 Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the Human Rights Council (A/HRC/52/62). Режим доступу: https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicihr-ukraine/index

10 Пресбрифінг Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; Ганна Христова, керівниця Проєкту Ради Європи «Внутрішнє переміщення в Україні: розробка тривалих рішень. Фаза II», 14 грудня 2022 року. Режим доступу: https://www.youtube.com/watch?v=SBvpg7Mt9V8

11 Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми (переклад Антон Льовін, Ольга Поєдинок, Лідія Сивко, науковий редактор — Микола Гнатовський). Режим доступу: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/ukr-irrc_857_henckaerts.pdf

12 Римський статут Міжнародного кримінального суду. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

13 Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text

14 Російські окупанти використовують неповнолітніх українських дітей для розвідки наших військових позицій (відео), 11 квітня 2022 року. Режим доступу: https://ssu.gov.ua/novyny/rosiiski-okupanty-vykorystovuiut-nepovnolitnikh-ukrainskykh-ditei-dlia-rozvidky-nashykh-viiskovykh-pozytsii-video

15 Примусова мобілізація Російською Федерацією громадян України на окупованій території України: факти та правова кваліфікація. Аналітичний звіт Коаліції «Україна. П'ята ранку». Режим доступу: https://zmina.ua/wp-content/uploads/sites/2/2023/01/mobilization_ukr.pdf

16 Заступник генпрокурора: окупанти вербують українських дітей, використовують їх як шпигунів, 5 березня 2023 року. Режим доступу: https://interfax.com.ua/news/general/895610.html

17 Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

18 Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Tex

Phoca PDF

19 Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми (переклад Антон Льовін, Ольга Поєдинок, Лідія< Сивко, науковий редактор — Микола Гнатовський). Режим доступу: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/ukr-irrc_857_henckaerts.pdf

20 Six Grave Violations Against Children During Armed Conflict, жовтень 2009. Режим доступу: https://childrenandarmedconflict.un.org/publications/SixgraveviolationsBooklet.pdf

21 UN: Crimes of Sexual Violence. Режим доступу: https://www.icty.org/en/features/crimes-sexual-violence

22 Римський статут Міжнародного кримінального суду. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

23 War crimes, indiscriminate attacks on infrastructure, systematic and widespread torture show disregard for civilians, says UN Commission of Inquiry on Ukraine, 16 березня 2023. Режим доступу: https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/03/war-crimes-indiscriminate-attacks-infrastructure-systematic-and-widespread

24 UN Commission has found an array of war crimes, violations of human rights and international humanitarian law have been committed in Ukraine, 18 жовтня 2022 року. Режим доступу: https://www.ohchr.org/en/press-releases/2022/10/un-commission-has-found-array-war-crimes-violations-human-rights-and

25 Конвенція про захист цивільного населення під час війни. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

26 Римський статут Міжнародного кримінального суду. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

27 Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

28 Ibid.

29 OSCE: REPORT ON VIOLATIONS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN AND HUMAN RIGHTS LAW, WAR CRIMES AND CRIMES AGAINST HUMANITY COMMITTED IN UKRAINE SINCE 24 FEBRUARY 2022 by Professors Wolfgang Benedek, Veronika Bílková and Marco Sassòli. Режим доступу: https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf?fbclid=IwAR2Jw3UO7kP5-kRUs62x5a_PgT5pMRtygl_Emb2uHPDVvzqICQJEGz4ZF3g

30 Портал «Діти війни». Режим доступу: https://childrenofwar.gov.ua/

31 Ibid.

32 Диспансеризація — комплекс заходів, що включає профілактичний медичний огляд і

Phoca PDF

додаткові методи обстежень, що проводяться з метою оцінки стану здоров'я певних груп населення відповідно до законодавства Російської Федерації. За результатами диспансеризації може бути ухвалене рішення про необхідність госпіталізації особи та стаціонарне лікування. (Федеральный закон от 21.11.2011 № 323-ФЗ (ред. от 28.04.2023) «Об основах охраны здоровья граждан в Российской Федерации», Режим доступу: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_121895/03764148a1ec0889d20135a4580f8aa76bbf364b/)

33 Викрадені сироти. Куди та навіщо росія вивозить українських дітей, 4 травня 2022 року. Режим доступу: https://spravdi.gov.ua/dopomoga-vykradenym-syrotam-yak-rosiya-vsynovlyuye-ditej-z-ukrayiny/

34 Насильницьке передавання неповнолітніх — вилучення дітей у батьків або інших законних представників і передавання їх особам, які не належать до тієї групи, в якій діти виховувалися до моменту передавання незалежно від юридичного оформлення цього процесу як опіки, усиновлення, патронату тощо.

35 Twitter: МИД России @MID_RF. Режим доступу: https://twitter.com/i/broadcasts/1vAGRAVPkNvKl

36 Римський статут Міжнародного кримінального суду. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

37 Звичаєве міжнародне гуманітарне право. Норми. Режим доступу: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/ukr-irrc_857_henckaerts.pdf

38 Конвенція ООН про права дитини. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text

39 МОН: Освіта під загрозою. Режим доступу: https://saveschools.in.ua/

40 Ibid.

41 Майже 4 млн дітей здобувають освіту у ЗЗСО державної та комунальної форм власності, 13 жовтня 2022 року. Режим доступу: https://mon.gov.ua/ua/news/majzhe-4-mln-ditej-zdobuvayut-osvitu-u-zzso-derzhavnoyi-ta-komunalnoyi-form-vlasnosti

42 Віктор Ляшко, міністр охорони здоров'я України: Система охорони здоров'я впевнено тримає медичний фронт, 12 лютого 2023 року. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3668211-viktor-lasko-ministr-ohoroni-zdorova-ukraini.html?fbclid=IwAR10O

43 За 11 місяців війни росіяни зруйнували 171 об'єкт медзакладів та ще 1035 пошкодили, 25 січня 2023 року. Режим доступу: https://moz.gov.ua/article/news/za-11-misjaciv-vijni-rosijani-zrujnuvali-171-ob%ca%bcekt-medzakladiv-ta-sche-1035--poshkodili

44 UKRAINE HUMANITARIAN RESPONSE — KEY ACHIEVEMENTS IN 2022. Situation Report.

Phoca PDF

Last updated: 10 Feb 2023. Режим доступу: https://reports.unocha.org/en/country/ukraine/

45 Destruction and Devastation: One Year of Russia's Assault on Ukraine's Health Care System, 21 лютого 2023 року. Режим доступу: https://reliefweb.int/report/ukraine/destruction-and-devastation-one-year-russias-assault-ukraines-health-care-system

46 UKRAINE HUMANITARIAN RESPONSE — KEY ACHIEVEMENTS IN 2022. Situation Report. Last updated: 10 Feb 2023. Режим доступу: https://reports.unocha.org/en/country/ukraine/

47 Авіаудар по пологовому та дитячій лікарні у Маріуполі 9 березня: хроніка воєнного злочину, 9 березня 2022. Режим доступу: https://suspilne.media/407550-aviaudar-po-pologovomu-ta-ditacij-likarni-u-mariupoli-hronika-voennogo-zlocinu-9-berezna/

48 OSCE: REPORT ON VIOLATIONS OF INTERNATIONAL HUMANITARIAN AND HUMAN RIGHTS LAW, WAR CRIMES AND CRIMES AGAINST HUMANITY COMMITTED IN UKRAINE SINCE 24 FEBRUARY 2022 by Professors Wolfgang Benedek, Veronika Bílková and Marco Sassòli Режим доступу: https://www.osce.org/files/f/documents/f/a/515868.pdf?fbclid=IwAR2Jw3UO7kP5-kRUs62x5a_PgT5pMRtygl_Emb2uHPDVvzqICQJEGz4ZF3g

49Міністр охорони здоров' я заслухав доповідь щодо охоплення профілактичними щепленнями за 2022 рік, 9 березня 2023 року. Режим доступу: https://moz.gov.ua/article/news/ministr-ohoroni-zdorov%ca%bcja-zasluhav-dopovid-schodo-ohoplennja-profilaktichnimi-scheplennjami-za-2022-rik

50 Millions of Ukrainians Beyond Reach, as Russia Blocks UN Aid Access in Areas It Controls, 20 жовтня 2022 року. Режим доступу: https://www.voanews.com/a/millions-of-ukrainians-beyond-reach-as-russia-blocks-un-aid-access-in-areas-it-controls/6798436.html

51 Від обстрілів росіянами евакуаційних колон загинули 33 цивільних, з них п'ятеро — діти, 11 травня 2022 року. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3480847-vid-obstriliv-rosianami-evakuacijnih-kolon-zaginuli-33-civilnih-z-nih-patero-diti.html

52 Ірина Верещук, віце-прем'єрміністерка — Міністерка з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій. Результати роботи гуманітарних коридорів 14 березня 2022 року. Режим доступу: https://www.facebook.com/vereshchuk.iryna/videos/1140574810091775/

53 Occupying Russian forces prevent vital medical supplies from entering Kherson city, causing preventable deaths — Head of the Regional State Administration adviser, 22 червня 2022 року. Режим доступу: https://global.espreso.tv/occupying-russian-forces-prevent-vital-medical-supplies-from-entering-kherson-city-causing-preventable-deaths-head-of-the-regional-state-administration-adviser; Вирватися із блокадного Маріуполя. Кому дали «зелений коридор»? 14 березня 2022 року. Режим доступу: https://www.radiosvoboda.org/a/novyny-pryazovya-blokada-mariupolya-zelenyy-korydor/31752776.html

54 Загибель дитини від зневоднення в оточеному збройними силами РФ Маріуполі — розпочато розслідування, 9 березня 2022 року. Режим доступу: https://gp.gov.ua/ua/posts/zagibel-ditini-vid-znevodnennya-v-otocenomu-zbroinimi-silami-rf-mariupoli-rozpocato-rozsliduvannya

Phoca PDF

55 Звіт Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини «Вбивства цивільних осіб: свавільні страти та напади на окремих цивільних осіб у Київській, Чернігівській та Сумській областях в контексті збройного нападу Російської Федерації на Україну», 22 грудня 2022 року. Режим доступу: https://www.ohchr.org/sites/default/files/2022-12/2022-12-07-OHCHR-Thematic-Report-Killings-UKR.pdf

56 Маріупольська міська рада. Режим доступу: https://t.me/mariupolrada/8730

57 Росія продовжує блокувати евакуацію жителів Херсонської і Запорізької областей — Верещук, 10 червня 2022 року. Режим доступу: https://suspilne.media/248687-rosia-prodovzue-blokuvati-evakuaciu-ziteliv-hersonskoi-i-zaporizkoi-oblastej-veresuk/

58У Василівці утворилася черга на російському блокпості з 400 авто, які прямують в Запоріжжя, 29 травня 2022 року. Режим доступу: https://www.unian.ua/war/u-vasilivci-utvorilasya-cherga-na-rosiyskomu-blokposti-z-400-avto-yaki-pryamuyut-v-zaporizhzhya-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11846544.html

59 Черга на евакуацію: на блокпосту у Василівці померло чотири людини, 23 липня 2023 року. Режим доступу: https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3535431-cerga-na-evakuaciu-na-blokpostu-u-vasilivci-pomerlo-cotiri-ludini.html

60 Іван Федоров, міський голова Мелітополя, 1 вересня 2022 року. Режим доступу: https://t.me/ivan_fedorov_melitopol/506

61 На Запоріжжі громадян України не випускають з тимчасово окупованих районів, 20 січня 2023 року. Режим доступу: https://suspilne.media/363272-rosijski-vijskovi-ne-propuskaut-ziteliv-zaporizkoi-oblasti-na-pidkontrolnu-ukraini-teritoriu/

62 Report of the Independent International Commission of Inquiry on Ukraine to the Human Rights Council (A/HRC/52/62). Режим доступу: https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/iicihr-ukraine/index

63 Дитину прооперували: історія порятунку дівчинки, чиїх батьків і братика вбили окупанти, 17 березня 2022 року. Режим доступу: https://24tv.ua/ditinu-prooperuvali-istoriya-poryatunku-divchinki-chiyih-batkiv_n1909851

64 Люди лежали на дорозі та повільно помирали: Нацполіція повідомила окупантам підозри у розстрілі цивільних на Київщині, 6 березня 2023 року. Режим доступу: https://pl.npu.gov.ua/news/liudy-lezhaly-na-dorozi-ta-povilno-pomyraly-natspolitsiia-povidomyla-okupantam-pidozry-u-rozstrili-tsyvilnykh-na-kyivshchyni

65 Ракетні удари по залізничному вокзалу у Краматорську з десятками поранених та загиблих людей — розпочато розслідування, 8 квітня 2022 року. Режим доступу: https://www.gp.gov.ua/ua/posts/raketni-udari-po-zaliznicnomu-vokzalu-u-kramatorsku-z-desyatkami-poranenix-ta-zagiblix-lyudei-rozpocato-rozsliduvannya

Phoca PDF

66 «Ми зібрали тіла, і почалось найстрашніше: у всіх почали дзвонити телефони». Спогади про обстріл Краматорського вокзалу, 8 квітня 2022 року. Режим доступу: https://suspilne.media/438858-mi-zibrali-tila-i-pocalos-najstrasnise-u-vsih-pocali-dzvoniti-telefoni-spogadi-pro-obstril-kramatorskogo-vokzala/

67 «Був запах металу та крові». В Краматорську вшанували пам'ять загиблих, 8 квітня 2023 року. Режим доступу: https://suspilne.media/439596-buv-zapah-metalu-ta-krovi-v-kramatorsku-vsanuvali-pamat-zagiblih/

Phoca PDF